

1. ΠΡΟΣΦΑΤΕΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ

Το κύριο χαρακτηριστικό των οικονομικών εξελίξεων στο 1985 είναι οι σημαντικές αποκλίσεις που σημειώθηκαν σε βασικά μεγέθη της ελληνικής οικονομίας από τους στόχους που είχαν τεθεί ή τις προβλέψεις που είχαν γίνει στις αρχές του έτους. Συγχρόνως όμως το 1985 είναι το έτος στο οποίο αποφασίστηκε ριζική στροφή στην οικονομική πολιτική. Η νέα οικονομική πολιτική που εγκαινιάστηκε με τα μέτρα της 11 Οκτωβρίου 1985 αποβλέπει στη σταθεροποίηση της οικονομίας, ενώ παράλληλα επιδιώκει να εξασφαλίσει πρόσφορες συνθήκες για την προώθηση των αναγκαίων προσαρμογών στη δομή, οργάνωση και λειτουργία της οικονομίας. Επιδίωξη είναι η εφαρμογή ενός περισσότερο ορθολογικού συνδυασμού μέτρων οικονομικής πολιτικής που θα εξασφαλίσουν αποκλιμάκωση του πληθωρισμού και ουσιαστική βελτίωση του ισοζυγίου πληρωμών, ενίσχυση των οικονομικών κινήτρων, και αποτελεσματικότερη χρησιμοποίηση των οικονομικών πόρων, αύξηση της αποταμίευσης των επενδύσεων και των εξαγωγών. Το έργο είναι δύσκολο και η πραγματοποίησή του απαιτεί θυσίες. Όπως όμως τονίστηκε και στην περιουινή Έκθεση, η εξουδετέρωση των σοβαρών εσωτερικών και εξωτερικών ανισορροπιών που επικρατούν στην οικονομία απαιτεί προσπάθειες και θυσίες, που πρέπει όμως να συγκριθούν με τις μεσομακροπρόθεσμες ωφέλειες που θα προκύψουν από την τοποθέτηση της οικονομίας σε τροχιά αυτοδύναμης οικονομικής ανάπτυξης.

Σχεδόν όλα τα μακροοικονομικά μεγέθη εξελίχτηκαν το 1985 χειρότερα απ' ότi είχε αρχικά προβλεφθεί. Το ισοζύγιο πληρωμών εμφάνισε σοβαρή επιδείνωση. Το έλλειμμα τρεχουσών συναλλαγών έφτασε τα 3.288 εκατ. δολλάρια ή 10% του ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος, έναντι 4,9% μέχρι 6,6% που κυμάνθηκε τα προηγούμενα πέντε χρόνια. Το εμπορικό έλλειμμα σημείωσε διεύρυνση, σε σύγκριση με το 1984, κατά 900 εκατ. δολλάρια, που είναι κυρίως αποτέλεσμα της αύξησης των πληρωμών για εισαγωγές κατά 8,2%. Πρόκειται για εξέλιξη που συνιστά μεταστροφή της τάσης για μείωση ή σταθεροποίηση του ελλείμματος του εμπορικού ισοζυγίου που είχε επιτευχθεί τα προηγούμενα τέσσερα χρόνια.

Παράλληλα, συνεχίστηκε και στο 1985 η μείωση του πλεονάσματος των άδηλων συναλλαγών από 3.221 εκατ. δολλάρια το 1984 σε 2.963 εκατ. δολλάρια το 1985. Οι άδηλες συναλλαγματικές εισπράξεις εξακολούθησαν να μειώνονται με πολύ βραδύτερο όμως ρυθμό, σε σύγκριση με τα προηγούμενα χρόνια, ενώ οι άδηλες πληρωμές παρουσίασαν επιταχυνόμενο αυξητικό ρυθμό στο 1985. Σχετικά με τις άδηλες συναλλαγματικές εισπράξεις, η άνοδος των εσόδων από τον τουρισμό, και των μεταβιβάσεων από την ΕΟΚ δεν ήταν επαρκής να αντισταθμίσει τη συνεχιζόμενη πτώση των εισπράξεων από την εμπορική ναυτιλία και τα μεταναστευτικά εμβάσματα. Εξάλλου, η άνοδος των άδηλων πληρωμών προήλθε κατά κύριο λόγο από τις πληρωμές για τόκους και είναι συνέπεια της αύξησης του εξωτερικού χρέους. Είναι αξιοσημείωτο ότi οι καθαρές άδηλες συναλλαγματικές εισπράξεις,

5.

που στη μεταπολεμική περίοδο αποτέλεσαν το δυναμικότερο στοιχείο του ισοζυγίου πληρωμών και ήταν μέχρι και το 1983 σημαντικότερη από τις εξαγωγές αγαθών (χωρίς τις εξαγωγές προϊόντων διύλισης πετρελαίου) συναλλαγματική πηγή για τη χρηματοδότηση εισαγωγών, παρουσίασαν σταθερή μείωση τα τελευταία χρόνια. Μεταξύ του 1980 και του 1985 μειώθηκαν κατά 1630 εκατ. δολάρια, γεγονός που εξηγεί σε μεγάλο βαθμό τη χειροτέρευση του ισοζυγίου πληρωμών.

Τέλος, σημαντική επιβράδυνση παρουσίασε στα τελευταία χρόνια η καθαρή αυτόνομη εισροή ιδιωτικών κεφαλαίων. Από 1547 εκατ. δολάρια που είχε φτάσει το 1980, μειώθηκε σε 831 εκατ. δολάρια το 1985. Αντίστοιχα, η συμμετοχή της πηγής αυτής συναλλάγματος στη χρηματοδότηση του ελλείμματος του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών από 36% έως 70% που κυμάνθηκε στην πενταετία 1980-1984 μειώθηκε σε 25,3% το 1985.

Ο πληθωρισμός κινήθηκε μέχρι και τον Αύγουστο του 1985 μέσα στα όρια που είχαν προβλεφθεί. Ο δείκτης τιμών καταναλωτή αυξήθηκε κατά 8,9% στο οκτάμηνο Ιανουαρίου-Αυγούστου και κατά 17,8% στο δωδεκάμηνο που έληξε στον Αύγουστο. Από το Σεπτέμβριο όμως παρατηρήθηκε απότομη επιτάχυνση του πληθωρισμού. Στο τελευταίο τετράμηνο του έτους ο δείκτης τιμών καταναλωτή αυξήθηκε κατά 14,8%, με αποτέλεσμα ο πληθωρισμός να φτάσει στη διάρκεια του 1985 στο 25%. Η επιτάχυνση αυτή του πληθωρισμού ήταν αναμενόμενη συνέπεια της πολιτικής για τη μείωση των ελλειμμάτων του δημόσιου τομέα, που άρχισε να εφαρμόζεται από τον παρελθόντα Σεπτέμβριο με την αναπροσαρμογή των τιμών αγαθών

και υπηρεσιών που προσφέρονται από δημόσιους φορείς, και της υποτίμησης της δραχμής και της επιβολής χρηματικών προκαταβολών σε ευρύ φάσμα εισαγωγών που αποφασίστηκαν στις 11 Οκτωβρίου 1985. Τα μέτρα για δραστική μείωση των εσωτερικών και των εξωτερικών οικονομικών ανισορροπιών ήταν αναπόφευκτο να οδηγήσουν, σε μια πρώτη μεταβατική φάση, σε επιτάχυνση του πληθωρισμού. Ήδη, μετά το τέλος της μεταβατικής αυτής φάσης, ο πληθωρισμός άρχισε να υποχωρεί. Στο τρίμηνο Ιανουαρίου-Μαρτίου 1985 ο ετήσιος ρυθμός του πληθωρισμού ήταν%.

Ο δημόσιος τομέας άσκησε και στο 1985 σοβαρές αρνητικές επιδράσεις. Η διεύρυνση των καθαρών δανειακών αναγκών του δημόσιου τομέα, ως ποσοστό του ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος, από το υψηλό επίπεδο 15,6% του 1984 έφτασε στο 17,4% το 1985 και συνέβαλε στην αύξηση της ζήτησης πέρα από τα όρια που συμβιβάζονταν με την επιδιωκόμενη αποκλιμάκωση του πληθωρισμού και τη συγκράτηση του ελλείμματος του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών σε ανεκτά επίπεδα. Ένα μεγάλο μέρος της αύξησης της ζήτησης στράφηκε σε εισαγόμενα αγαθά, ενώ ήταν περιορισμένη αυξητική επίδραση στην εγχώρια παραγωγική δραστηριότητα. Περαιτέρω συνέπειες ήταν η περισσότερη ανορθολογική κατανομή των οικονομικών πόρων, η πίεση στις πιστωτικές αγορές και η αύξηση του δημόσιου χρέους κατά 36 %, του οποίου η εξυπηρέτηση θα επιβαρύνει τις επόμενες δημοσιονομικές χρήσεις και επιτείνει το διαρ-

θρωτικό χαρακτήρα του δημοσιονομικού ελλείμματος. Σημειώνεται ότι το δημόσιο χρέος αντιστοιχεί στο 56,6% του ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος.

Η διεύρυνση των δανειακών αναγκών του δημόσιου τομέα συνέβαλε στην αύξηση της συνολικής πιστωτικής επέκτασης και των βασικών νομισματικών μεγεθών με ρυθμούς υψηλότερους από τους στόχους που είχαν τεθεί. Η συνολική πιστωτική επέκταση (που περιλαμβάνει την αύξηση του υπολοίπου των πιστώσεων προς το δημόσιο και τον ιδιωτικό τομέα από τους εσωτερικούς και εξωτερικούς πόρους) έφτασε στο 1985 το 26%, έναντι στόχου 21,4% του νομισματικού προγράμματος και ρυθμού 26% το 1984. Εξάλλου, η προσφορά χρήματος με την ευρεία έννοια (M3) αυξήθηκε κατά 27,4% το 1985, έναντι στόχου 23,6% και πραγματοποίησης 29,6% το 1984. Η πιστωτική επέκταση προς το δημόσιο τομέα διατηρήθηκε σε υψηλά επίπεδα σε όλη τη διάρκεια του 1985, ενώ σημειώθηκε επι-

βράδυνση του ρυθμού αύξησης της προσφοράς χρήματος στο τελευταίο τρίμηνο του έτους, μετά τα μέτρα που άρχισαν να λαμβάνονται από τις 11 Οκτωβρίου 1985 για τον περιορισμό της ρευστότητας του πιστωτικού συστήματος. Είναι αξιοσημείωτο ότι ο ρυθμός αύξησης της προσφοράς χρήματος (M3) από 31% που ήταν στο δωδεκάμηνο που έληξε τον Αύγουστο 1985 περιορίστηκε στο 27,4% στο δωδεκάμηνο που έληξε το Δεκέμβριο 1985.

Η ρευστότητα του τραπεζικού συστήματος διατηρήθηκε σταθερά υψηλή στη διάρκεια των δέκα πρώτων μηνών του 1985. Στο τελευταίο δίμηνο του έτους συνέπεια της επιτάχυνσης του πληθωρισμού ήταν να γίνουν αρνητικά όλα τα πραγματικά επιτόκια των τραπεζικών καταθέσεων, των εντόκων γραμματίων, των τραπεζικών ομολόγων και των τραπεζικών χορηγήσεων. Στο ίδιο δίμηνο, όπως και στο πρώτο τρίμηνο του 1986, εμφανίστηκαν στενότητες ρευστότητας, που ήταν αποτέλεσμα των μέτρων που πήραν οι νομισματικές αρχές και της επιβράδυνσης του ρυθμού αύξησης των ιδιωτικών καταθέσεων.

Όπως αναφέρθηκε, η αύξηση της δαπάνης, δημόσιας και ιδιωτικής, δεν εκδηλώθηκε σε αντίστοιχη αύξηση της εγχώριας παραγωγής, αλλά σε σημαντικό βαθμό σε διεύρυνση του ελλείμματος του ισοζυγίου πληρωμών. Βασική αιτία ήταν δυσχέρειες και ανεπάρκειες στην πλευρά της προσφοράς, η οποία δεν ανταποκρίθηκε στις απαιτήσεις της ζήτησης, με συνέπεια την αύξηση της

διείσδυσης εισαγωγών. Από τα διαθέσιμα στοιχεία προκύπτει ότι η εισαγωγική διείσδυση σε προϊόντα του κλάδου της μεταποίησης αυξήθηκε κατά 1,5 ποσοστιαίες μονάδες το 1984 και κατά άλλη μία ποσοστιαία μονάδα το 1985. Η εξήγηση πρέπει να αναζητηθεί στην ποσοτική και ποιοτική ανεπάρκεια της εγχώριας παραγωγής, στο υψηλό κόστος και τη χαμηλή ανταγωνιστικότητα των εγχώριων προϊόντων. Οι ίδιοι λόγοι εξηγούν, ενμέρει τουλάχιστο, και τη στασιμότητα των εισπράξεων από εξαγωγές, όπως και το σχετικά βραδύ ρυθμό οικονομικής ανάκαμψης στην τελευταία διετία. Πράγματι, η ανάκαμψη που άρχισε με καθυστέρηση στους τελευταίους μήνες του 1983 ήταν μετρία και σχετικά βραχείας διάρκειας. Η άνοδος του ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος ήταν 2,8% το 1984 και εκτιμάται σε 1,8% για το 1985, ενώ για το 1986 αναμένεται, σύμφωνα με τις Κυβερνητικές προβλέψεις, οικονομική στασιμότητα ή μικρή κάμψη του ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος.

Παρά τη μεγάλη αύξηση της ζήτησης, η Ελλάδα από το 1979 και μετά με εξαίρεση το 1984, σημείωσε βραδύτερους ρυθμούς αύξησης του ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος σε σύγκριση τόσο με τις χώρες του ΟΟΣΑ όσο και με τις χώρες της ΕΟΚ. Επίσης, δεν σημειώθηκε και στο 1985 ουσιαστική πρόοδος στη διάρθρωση της εθνικής δαπάνης. Η περιορισμένη ενίσχυση της παραγωγής προήλθε κυρίως από την αύξηση της καταναλωτικής δαπάνης, δημόσιας και ιδιωτικής, ενώ οι επενδύσεις σημείωσαν μικρή μόνο αύξηση

Η αύξηση του ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος στο 1985 προήλθε κατά το μεγαλύτερο μέρος (78% της συνολικής αύξησης) από τον τομέα των υπηρεσιών. Η τάση για διόγκωση του τομέα των υπηρεσιών άρχισε μετά την πρώτη ενεργειακή κρίση και εντάθηκε μετά το 1979. Σημειώνεται ότι η κατά 6,8% αύξηση του ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος στην τελευταία εξαετία προήλθε αποκλειστικά από την άνοδο του τομέα των υπηρεσιών. Η διόγκωση των εισοδημάτων από την παροχή υπηρεσιών, όπως και των εισοδημάτων που έχουν την προέλευσή τους στην ταχεία άνοδο των τιμών των προϊόντων χωρίς παράλληλη αύξηση της παραγωγής και της παραγωγικότητας, σε συνδυασμό με την αδυναμία προσαρμογής της εγχώριας προσφοράς βιομηχανικών ειδών τελικής κυρίως κατανάλωσης στις μεταβολές της σύνθεσης της ζήτησης, ασκεί δυσμενείς επιδράσεις στο ισοζύγιο πληρωμών και στο επίπεδο των τιμών. Η πίεση στο ισοζύγιο πληρωμών είναι αναπόφευκτη συνέπεια του ότι η διεύρυνση του τομέα των υπηρεσιών, σε σημαντικό βαθμό για την ικανοποίηση συλλογικών αναγκών, συνδυάζεται με παράλληλη στασιμότητα ή και συρρίκνωση της προσφοράς υπηρεσιών προς το εξωτερικό. Οι διαπιστώσεις αυτές επισημαίνουν ότι προϋπόθεση για την ανακοπή των τάσεων αυτών και την είσοδο της οικονομίας σε σταθερή ανοδική τροχιά είναι ^η ~~το~~ τόνωση των παραγωγικών επενδύσεων, ώστε να προσαρμοσθεί η προσφορά στις απαιτήσεις της ζήτησης, εγχώριας και εξωτερικής, να βελτιωθεί η παραγωγικότητα και να ενισχυθεί η ανταγωνιστικότητα της ελληνικής οικονομίας.

Αρνητική επίδραση στην ανάκαμψη των βιομηχανικών επενδύσεων ασκεί η χαμηλή αποδοτικότητα του κεφαλαίου. Το ποσοστό κέρδους στη μεταποίηση είναι χαμηλό με συνέπεια, εκτός από τις αρνητικές επιπτώσεις στα κίνητρα για επένδυση, να περιορίζονται και οι δυνατότητες για αυτοχρηματοδότηση επενδύσεων. Η κάμψη της αποδοτικότητας του κεφαλαίου στη μεταποίηση, που επιδεινώθηκε τα τελευταία χρόνια, μπορεί να αποδοθεί ενμέρει στην κρατική πολιτική που επιβάρυνε το κόστος παραγωγής ή δεν επέτρεπε την επίρριψη του κόστους στις τιμές. Από το άλλο μέρος, η έλλειψη ενός δυναμικού επιχειρηματικού τομέα, ικανού να πραγματοποιεί έγκαιρα τις αναγκαίες προσαρμογές στη βιομηχανική δομή της χώρας, που εκδηλώνεται στη μακροχρόνια τάση για στασιμότητα ή και κάμψη των επενδύσεων στη μεταποίηση, δεν άφησε ανεπηρέαστη και τη διαμόρφωση των κερδών. Οι παρατηρήσεις αυτές οδηγούν στο συμπέρασμα ότι η ανάκαμψη των βιομηχανικών επενδύσεων είναι ιδιαίτερα δυσχερής. Ουσιαστικά πρόκειται για αυτοτροφοδοτούμενο φαύλο κύκλο που τείνει να διαιωνίσει και επιτείνει τη βιομηχανική καχεξία. Η προώθηση των βιομηχανικών επενδύσεων και των αναγκαίων προσαρμογών στη βιομηχανική δομή της χώρας απαιτεί μία άλλη βιομηχανική πολιτική που, παράλληλα με την εξασφάλιση ενός προσφορότερου και περισσότερο ανταγωνιστικού περιβάλλοντος μέσα στο οποίο θα μπορεί να λειτουργεί αποτελεσματικότερα και να αναπτύσσεται ο ιδιωτικός επιχειρηματικός τομέας, θα στηρίζεται και στη δραστηριοποίηση των αναπτυξιακών κρατικών φορέων για την κάλυψη του επενδυτικού κενού.

Ιδιαίτερα δυσμενής εξέλιξη στα τελευταία χρόνια είναι η σημαντική μείωση των επενδύσεων παγίου κεφαλαίου ως ποσοστού του ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος από 23,9% το 1978 σε 18,6% το 1985, ή κατά 5,3 ποσοστιαίες μονάδες. Η μείωση όμως του αντίστοιχου ποσοστού της εγχώριας αποταμίευσης ήταν πολύ μεγαλύτερη από 26,3% το 1978 περιορίστηκε στο 14,3% το 1985, δηλαδή κατά 12 ποσοστιαίες μονάδες. Η τελευταία αυτή μείωση οφείλεται ενμέρει στην κάμψη του ποσοστού της ιδιωτικής αποταμίευσης από 26,1% σε 21,5% του ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος. Η κυριότερη όμως αιτία είναι ότι η δημόσια αποταμίευση από ~~περίπου~~ ^(η εξίσωση) μηδέν) που ήταν στο 1978 έγινε αρνητική σε μέγεθος που αντιστοιχεί σε 7,2 ποσοστιαίες μονάδες του ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος το 1985. Συνέπεια των εξελίξεων αυτών ήταν η ανεπάρκεια της εσωτερικής αποταμίευσης να χρηματοδοτήσει ακόμη και το χαμηλότερο ποσοστό των επενδύσεων παγίου κεφαλαίου και η κάλυψη του κενού αποταμίευσης με αύξηση της συμμετοχής των εξωτερικών πόρων. Τούτο επισημαίνει την επίδραση των ελλειμμάτων του δημόσιου τομέα τόσο στην εσωτερική αποταμίευση όσο και στο ισοζύγιο πληρωμών.

Το συμπέρασμα που προκύπτει από τις πιο πάνω διαπιστώσεις είναι ότι η ελληνική οικονομία χαρακτηρίζεται από σοβαρές ανισορροπίες τόσο στον εσωτερικό όσο και στον εξωτερικό τομέα, που με την πάροδο του χρόνου

επιτείνονται. Παρά το γεγονός ότι αρκετά προβλήματα μπορούν να αποδοθούν στη διεθνή οικονομική συγκυρία, δεν χωρεί αμφιβολία ότι οι δυσχέρειες που αντιμετωπίζει σήμερα η ελληνική οικονομία αντικατοπτρίζουν σε μεγάλο βαθμό τη μακροοικονομική πολιτική που ασκήθηκε την τελευταία δεκαετία, όπως και τη μορφή και την πολιτική οικονομικής ανάπτυξης που υιοθετήθηκε στις τελευταίες δεκαετίες και ειδικότερα την ανεπαρκή προσαρμογή της οικονομίας μετά τις δύο ενεργειακές κρίσεις της δεκαετίας του 1970.

Το 1985 μπορεί να αποδειχθεί έτος-καμπή στη μεταπολεμική οικονομική εξέλιξη της χώρας. Έγινε συνείδηση ότι το ισοζύγιο πληρωμών, που βασικά αντανakλά τις σοβαρές διαθρωτικές αδυναμίες της οικονομίας, και - κατά προέκταση - η σώρευση εξωτερικού χρέους και οι υποχρεώσεις για την εξυπηρέτησή του αποτελούν βασικό περιοριστικό παράγοντα στις επιλογές και στους χειρισμούς της οικονομικής πολιτικής και ότι η πολιτική της βραδείας προσαρμογής της ελληνικής οικονομίας δεν αποτελεί λύση. Άρχισε επομένως να εφαρμόζεται από το φθινόπωρο του 1985 μία νέα οικονομική πολιτική η οποία περιλαμβάνει ένα συνδυασμό δραστηκών σταθεροποιητικών και διαρθρωτικών μέτρων που αποβλέπουν στην εξουδετέρωση των ανισορροπιών και στην εξασφάλιση κατάλληλων συνθηκών για την ανάπτυξη της οικονομίας.